

A szexualitás története

Vége itt van a kezünkben magyarul az a mű, amely megnyitotta Michel Foucault munkásságának utolsó nagy fejezetét, amivel élete utolsó tíz évében foglalkozott: A szexualitás története torzóban maradt sorozatának első darabja, A tudás akarása. Mi rejlik e meghökkentő címkombináció mögött? A szexualitás ma már a lehető legbanálisabb konjunktúrátéma (ami joggal ébreszthet gyanút a minőség szigorú őrciben). Történeti tárgyalását hajdan a mentalitások változását kutató francia és amerikai „új történetírás” tette szalonképes tudományos szempontból (lektúr és elmélet, élvezet és tudás, kasszasiker és tudományos rang egy csapásra, micsoda huszárvágás!). Mind ez azonban Foucault-nál egy talányos, filozofáló cím alá kerül, mely magyarul kifejezetten sántít: A tudás akarása. Nem hibáztatom a fordítót (Ádám Pétert, akinek a munkáját a két további szöveggondozóval, Albert Sándoréval és Barabcsy Eszterével együtt feltétlen dicséret illeti). A „La volonté de savoir” eredeti címét valóban nem lehetett másképp magyarítani, bár aligha számít szellemi közkincsnek a címbe bújtatott Nietzsche-utalás („a hatalom akarása”, és ugyancsak aligha érvényesül az a szellemes szójáték, amivel Foucault utal saját, a hetvenes évek Franciaországában nagyon közismert elméletére, a tudás és a hatalom összefüggéséről rajzolt újszerű, ott és akkor nagyon aktuális képre. Nem baj, a magyar cím is elgondolkoztat, jelzi, hogy itt valamilyen újféle oldalról közelítünk a szex jól ismert világához.

Foucault a francia hatvanas-hetvenes évek szenvedélyes vitáin edződött retorikával szól kora és utókora olvasóihoz: vegyék észre, a „szexualitás felszabadításának” diadalmas modern jelszava félreértelmezi a szexualitás történetét, csalóka képet ad a hatalom itt megnyilvánuló formáinak a természetéről. Amikor a „viktoriánus” prudéria és elfojtás ellenreakciójaként meghirdetett „szexuális forradalom” jegyében, az utolsó fél évszázadban hovatovább mindent áthatnak a szexualitás boncolgatott és közszemlére tett problémái, Foucault szerint alapvetően átalakulnak nemcsak a szexualitás „elnyomásáról”, hanem általában a modern hatalom működéséről kialakított eddigi elképzeléseink.

A szexualitás történetében megfigyelhető hatalomformákat Foucault a „hatalom mikrofizikája” elnevezéssel jellemzi, egy olyan újféle mechanizmussal, melynek diffúz, mindent átszövő működése elől sokkal nehezebb menekülni, mint a hagyományos elnyomó hatalométól. Az erőviszonyok és ellenállások mezőjében bemutatott szexualitással kapcsolatban megfogalmaz egy munkahipotézist, mely négy, XVIII-XIX. században bekövetkezett változást kíván elemezni A szexualitás története tervezett kötetében. Foucault a szexualitásra vonatkozó újkori hatalmi mechanizmusok nagy átalakulásának négy fő területét különíti el: a női magatartásnak a „hisztéria” szexualitásban gyökerező fogalma szerint történő megfigyelését; a gyermeki önkielégítés pedagógiai és orvosi szempontú problematizálását, a kormányzati figyelem kiterjedését a reprodukció társadalmi magatartásformáira és végül a perverzió különböző formáinak elkülönítését és kriminalizálását.

A szuggesztív hipotézis egy még meghökkentőbb folytatásra, pontosabban nem folytatásra lelt Foucault életművében: az első, 1976-ban megjelent kötetet nyolc év hallgatás követte. Előbb mindenféle híradás a Foucault kezdeményezte nemzetközi csapatmunkáról, majd az eredeti hipotézis teljes felfogatásáról (nem a XVIII. században, a modern korban kezdődtek a problémák a szexualitással, hanem az ókeresztényeknél, sőt még sokkal korábban: a rómaiaknál, a görögöknél...), és végül 1984-ben, Foucault döbbeneteltető halálhírével egy időben további két kötet megjelenése a torzóban maradt vállalkozás emlékműveként.

Meggyőződésem, hogy sok olyan, nálunk újnak számító dologra rezonál most Foucault, ami ma különösen érdekessé teheti ezt a könyvet, de hádd ne próbáljam előlegezni azt, amire kíváncsian várok, lássuk, mit szól a közönség

Klaniczay Gábor

■ **Michel Foucault: A szexualitás története**
A tudás akarása

Atlantisz Könyvkiadó, 1996, 167 oldal